

ครูศิลป์ของแผ่นดิน

นายบุญมี ล้อมวงค์
ประเภทเครื่องโลหะ (เครื่องทองเหลือง)
จังหวัดอุบลราชธานี

“งานเครื่องทองเหลืองถือเป็นภูมิปัญญาทางศิลปวัฒนธรรมของพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย เป็นงานที่ทรงคุณค่าทุกขั้นตอน ทำตามกรรมวิธีโบราณผ่านจินตนาการและทำมาจากจิตใจ ทำให้งานทุกชิ้นที่เราประดิษฐ์ออกมา มีเอกลักษณ์ในตัวเองและถือเป็นเพียงชิ้นเดียวในโลก”

งานหัตถกรรมเครื่องทองเหลืองบ้านปะอาว เป็นการทำงานหัตถกรรมหล่อทองเหลือง ซึ่งได้สืบทอดมาจากบรรพบุรุษของชุมชนบ้านปะอาว หมู่บ้านที่เก่าแก่มากแห่งหนึ่งในจังหวัดอุบลราชธานี ได้สืบทอดมาจากบรรพบุรุษสืบต่อกันมาด้วยกรรมวิธีการผลิตแบบโบราณดั้งเดิมมากกว่า 200 ปี จึงเป็นภูมิปัญญาอันล้ำค่าของชาวบ้านปะอาวที่ถูกส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น ยังคงใช้กรรมวิธีแบบโบราณ ทั้งการปั้น การกลึง การเผา การหลอม อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่เรียกว่าการหล่อแบบ “สูญซี่ผึ้ง” คงไว้ซึ่งลวดลาย ใช้วิธีการปั้นด้วยมือ ปั้นงานทีละชิ้น ใส่ใจรายละเอียดทุกขั้นตอน หล่อหลอม จนกลายเป็นงานหัตถกรรมเครื่องทองเหลืองทำมือ ที่แต่ละชิ้นมีเอกลักษณ์ที่แตกต่างกันเพียงชิ้นเดียว เท่านั้น

กาต้มน้ำทองเหลือง

เตาปูนทองเหลือง

การอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญา

นายบุญมี ล้อมวงค์ เกิดและเติบโตมาในครอบครัวที่ทำงานหัตถกรรมหล่อทองเหลือง เป็นอาชีพหลัก โดยเป็นงานที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นต่อเนื่องยาวนานกว่า 200 ปี เมื่อครั้งที่ยังเรียนชั้นประถมศึกษา ในเวลาหลังเลิกเรียน นายบุญมีต้องมาช่วยงาน นายทอง ล้อมวงค์ ผู้เป็นพ่อ ซึ่งเป็นปราชญ์ชาวบ้านของชุมชนบ้านปะอ่าว เอาดินมานวด มาปั้นเป็นต้นแบบ ทำเช่นนี้เรื่อยมา จึงทำให้เกิดการเรียนรู้กระบวนการผลิตหัตถกรรมเครื่องทองเหลืองในทุกขั้นตอน จากนั้นได้มีโอกาสทำงานเป็นช่างกลึงที่โรงงานในกรุงเทพมหานคร ในช่วงนี้เองถือเป็นช่วงเวลาในการฝึกฝนประสบการณ์วิชาชีพช่างโลหะในรูปแบบการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่อยู่ระยะหนึ่ง แล้วจึงกลับมาทำเครื่องทองเหลืองที่บ้านปะอ่าวอันเป็นบ้านเกิดอย่างเต็มตัว และนับเป็นจุดเริ่มต้นของการทำงาน “เครื่องทองเหลือง” เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

หลังพอลือชีวิตลง นายบุญมีจึงได้จัดตั้ง “ศูนย์อนุรักษ์หัตถกรรมหล่อทองเหลืองบ้านปะอ่าว” ขึ้น เพื่อเป็นศูนย์การเรียนรู้การหล่อทองเหลืองด้วยกรรมวิธีเทคนิคแบบ “สูญซีผึ้ง” (Lost wax casting process) ที่ปัจจุบันแทบจะไม่มีใครทำและไม่สามารถหาได้จากที่ไหนอีกแล้ว คงมีเพียงที่ชุมชนบ้านปะอ่าวเท่านั้น เพื่อเป็นการอนุรักษ์ สืบสานคุณค่าของงานทองเหลืองแบบโบราณซึ่งเป็นงานศิลปหัตถกรรมที่มีคุณค่า มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมไม่ให้สูญหาย โดยเฉพาะคนรุ่นหลังที่จะได้รู้จักงานหัตถกรรมการทำเครื่องทองเหลืองบ้านปะอ่าว ภูมิปัญญาดั้งเดิมของบรรพบุรุษที่มีการสืบทอดมากกว่า 200 ปี และจนถึงในวันนี้ นายบุญมี ได้สืบสานและรักษาการทำเครื่องทองเหลืองด้วยกรรมวิธีเทคนิคแบบ “สูญซีผึ้ง” มาจวบจนปัจจุบัน เป็นเวลากว่า 40 ปี

ภูมิปัญญาที่สะท้อนทักษะฝีมือเชิงช่าง

การหล่อทองเหลืองแบบ “สูญซี่ผึ้ง” เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม ที่นำมาใช้สร้างสรรค์งานเครื่องทองเหลือง ซึ่งถือเป็นภูมิปัญญาที่มีการสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน โดยการใช้ซี่ผึ้งนำมาตีผสมกับชั้นรีดให้เป็นเส้นเล็กๆ นำมาพันกับหุ่นต้นแบบ แล้วนำไปกลึงและทำลวดลายด้วยไม้ลาย จากนั้นจึงนำดินเหนียวมาปั้นโอบรอบซี่ผึ้งไว้ แล้วนำไปเผาด้วยความร้อนจนซี่ผึ้งละลาย จึงเทซี่ผึ้งออกจะเหลือเป็นช่องว่างระหว่างดินแม่พิมพ์ ทำให้สามารถเทน้ำทองเหลืองที่หลอมแล้วใส่เข้าไปแทนที่ซี่ผึ้งได้ จึงเรียกเทคนิคนี้ว่า “สูญซี่ผึ้ง”

นายบุญมี ล้อมวงค์ ยังคงใช้กรรมวิธีการสร้างงาน “เครื่องทองเหลือง” โบราณดั้งเดิม ทั้งการปั้น การกลึง การเผา การหลอม โดยเฉพาะการหล่อแบบ “สูญซี่ผึ้ง” ภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาในชุมชนบ้านปะอาว กว่า 200 ปี โดยยึดหลักการกระบวนการทำเครื่องทองเหลือง 18 ขั้นตอน เหมือนสมัยของรุ่นบรรพบุรุษที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ใช้วิธีการปั้นด้วยมือ ปั้นงานทีละชิ้น ใส่ใจรายละเอียดทุกขั้นตอน และยังคงไว้ซึ่งลวดลายโบราณ

การปั้นหุ่นต้นแบบด้วยมือ เป็นอีกหนึ่งภูมิปัญญาการทำเครื่องทองเหลืองที่บ้านปะอาว โดยการใช้มือปั้นหุ่นต้นแบบ แล้วนำมากลึงและเผาด้วยกรรมวิธีแบบโบราณ เมื่อเสร็จแล้วก็ทุบหุ่นต้นแบบนั้นทิ้ง เพื่อให้ได้งานทองเหลืองด้านใน งานแต่ละชิ้นจึงมีลักษณะที่ไม่เหมือนกันแม้จะเป็นงานประเภทเดียวกันก็ตาม เพราะต้องใช้มือปั้นหุ่นต้นแบบขึ้นใหม่ทุกครั้ง ทำให้งานทองเหลืองแต่ละชิ้นเป็นชิ้นงานที่มีเพียงชิ้นเดียวเท่านั้น

ดินปั้นหุ่นต้นแบบ ใช้ดินเหนียวจากดินโพนซึ่งเป็นดินที่เกิดจากการสร้างรังของปลวก เนื้อดินจะเหนียวละเอียด นำมาตีผสมกับมูลวัวเพื่อไม่ให้เนื้อดินแตกระแหง และกะเทาะได้ง่ายเมื่อเททองเสร็จแล้ว

ส่วนการสร้างลวดลายบนตัวชิ้นงานทองเหลือง ลวดลายเกิดจากไม้ทำลายที่ทำจากเขาควายแกะสลักลวดลายที่ปลายไม้ นำมาดลลงบนซี่ผึ้งที่พันรอบแม่แบบ โดยลวดลายยังคงไว้ซึ่งลวดลายโบราณ เช่น ลายอิงหมากหวาย และลายดอกบัว เป็นต้น เป็นลวดลายโบราณที่มีเฉพาะชุมชนบ้านปะอาว ถือเป็นลายเอกลักษณ์ของเครื่องทองเหลืองชุมชนบ้านปะอาวเท่านั้น

เทคนิคสำคัญของการทำเครื่องทองเหลืองที่นายบุญมีให้ความสำคัญ อยู่ที่ขั้นตอนการกลึงขึ้นรูป ซึ่งจะทำให้ชิ้นงานได้รูปทรงสวยงาม โดยจะต้องกลึงขึ้นรูปให้มีความโค้งมน เรียบเนียนสม่ำเสมอ หากกลึงแบบไม่ได้รูปทรง เมื่อเททองเหลืองเข้าไปงานที่ได้ก็จะมีรูปทรงบิดเบี้ยวไม่สวยงาม นอกจากนี้ในขั้นตอนการเททองเหลือง หากน้ำทองยังไม่ได้อุณหภูมิที่พอเหมาะ หล่อออกมาย่อมได้ชิ้นงานที่บิดเบี้ยวไม่สวยงาม ดังนั้นช่างทองเหลืองจึงต้องเป็นผู้มีประสบการณ์ เป็นคนช่างสังเกตและจดจำ และทำสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นเท่านั้น

เครื่องทองเหลืองนอกจากเป็นงานหัตถกรรมที่สะท้อนภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่สืบทอดสืบทอดกันมาแล้ว ยังอาจมีเรื่องราวทางคติความเชื่อที่สืบทอดกันมาแต่ครั้งโบราณแฝงอยู่ด้วย เช่น เชื่อว่าหากนำกระดิ่งไปถวายวัด นำไปแขวนโบสถ์ จะทำให้มีชื่อเสียงโด่งดัง หากนำไปแขวนในบริเวณบ้านจะถือเป็นการปิดเป่าเสนียดจัญไรส่งผลให้คนในบ้านอยู่ดีมีสุข ไม่ทุกข์ร้อน ไม่เจ็บป่วย เป็นต้น ดังนั้นกระดิ่งเครื่องทองเหลือง จึงมักเป็นที่นิยมมาแต่ครั้งโบราณ และยังคงได้รับความนิยมอยู่ในปัจจุบัน

ภาตรองเขียนหมากทองเหลือง

เอกลักษณ์ผลงานที่โดดเด่น

นอกเหนือจากกรรมวิธีการผลิตเครื่องทองเหลืองแบบโบราณ “สูญซี่ผึ้ง” ที่มีความโดดเด่นแล้ว เครื่องทองเหลืองฝีมือนายบุญมียังมีความโดดเด่นในด้านรูปทรง เพราะเป็นผลงานที่เรียบง่าย แต่ได้สัดส่วน มีความโค้งมนไม่บิดเบี้ยวจนดูเหมือนการทำด้วยเครื่องมือ การสร้างสรรค์งานที่เป็นเอกลักษณ์นี้ เกิดจากทักษะฝีมือความชำนาญและเป็นเทคนิคเฉพาะ ตั้งแต่การกลึงหุ่นต้นแบบให้ได้รูปโค้งมนสวยงาม ตลอดจนถึงขั้นตอนการพันซี่ผึ้งลงบนหุ่นต้นแบบ และการทำลวดลาย

“กระดิ่งทองเหลือง” ฝีมือนายบุญมียังคงเป็นผลงานที่มีความโดดเด่น นับเป็นผลงานที่ยังคงเป็นที่นิยม และได้รับการยอมรับจากผู้ใช้งานมาอย่างยาวนาน และถือได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ของเครื่องทองเหลืองที่บ้านปะอาว จังหวัดอุบลราชธานี ที่เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง ผลงานทุกชิ้นได้ชื่อว่ามีเสียงเป็นเอกลักษณ์ในตัว และแม้จะเป็นกระดิ่งขนาดเล็ก แต่ก็ยังมีเสียงที่ดังกังวานชัดเจน

นอกเหนือจากกระดิ่งที่ได้รับความนิยมแล้ว ยังมีผลิตภัณฑ์อื่นๆ ที่ถือเป็นเอกลักษณ์ที่สะท้อนถึงฝีมือการทำงานเครื่องทองเหลืองฝีมือนายบุญมีในชุมชนบ้านปะอาว คือ บักหึ่ง (ลูกกระพรวน) ของพลู ผอบ ชันน้ำ กระโถนปากตรร ตะบันหมาก คนโท และชุดเขียนหมาก ซึ่งผลงานชิ้นสำคัญที่นายบุญมี มีความภาคภูมิใจ คือ “ชุดเขียนหมากทองเหลือง” ที่ได้รับการคัดเลือกใช้ประกอบฉากในหนังเรื่อง สุริโยทัยและตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

กระดิ่งทองเหลือง

ทับดหมากทองเหลือง

การถ่ายทอดความรู้และการพัฒนาผลงาน

เพื่อเผยแพร่และสืบสานงานหัตถกรรมทองเหลือง “บ้านปะอาว” สุนัขทองเที่ยว และยาวชน นายบุญมีจึงตั้งใจที่จะอนุรักษ์งานแขนงนี้ให้คงอยู่ชั่วลูกชั่วหลาน โดยมุ่งมั่นที่จะเป็นครุถ่ายทอดความรู้ในทุกขั้นตอนของกรรมวิธีการผลิตแบบโบราณแก่ผู้ที่สนใจและนักทองเที่ยวที่ไปเยี่ยมชม เพื่อการเรียนรู้ ศึกษาดูงานอย่างต่อเนื่องตลอดเวลาในทุกโอกาส เป็นการต่อลมหายใจให้งานหล่อทองเหลืองบ้านปะอาว กลับมามีชีวิตอีกครั้ง ที่สำคัญคนในชุมชนยังสามารถยึดเป็นอาชีพสามารถผลิตเครื่องทองเหลืองในรูปแบบต่างๆ เพื่อจำหน่ายแก่นักทองเที่ยวที่เดินทางเข้ามาเยี่ยมชมอีกด้วย จึงนับเป็นสิ่งที่นายบุญมีภาคภูมิใจอย่างมาก ที่ได้มีโอกาสได้ถ่ายทอดความรู้ซึ่งถือเป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษไม่สูญหาย

ในด้านการพัฒนาผลงาน นอกจากรูปแบบงานกระดิ่งหรือกระพรวนทองเหลืองแบบโบราณดั้งเดิมแล้ว ยังมีการพัฒนาสร้างสรรค์เป็นผลงานรูปแบบต่างๆ ที่มีความหลากหลาย และสามารถใช้ประโยชน์ได้มากขึ้น เช่น ผอบ เขิงเทียน แจกัน มีดดาบ พระพุทธรูป กลองมโหระทึก เขียนหมาก และตุ๊กตา เป็นต้น โดยออกแบบสร้างสรรค์งานจากชุมชน การรับผลิตตามแบบซึ่งสามารถเพิ่มมูลค่าการทำเครื่องทองเหลืองในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ต้องเป็นกรรมวิธีการหล่อแบบดั้งเดิมเท่านั้น หากลูกค้าสั่งผลิตต้องสั่งล่วงหน้าประมาณ 1 เดือน

คนโททองเหลือง

พระพิฆเนศ

ดิวทองเหลือง